

Het grafmonument voor Evert van Heeckeren en Maria Torck in de Sint Walburgiskerk te Zutphen

Carry Coppée

In publicaties over het interieur van de Sint Walburgiskerk wordt ruim aandacht besteed aan twee dimensies: de muren en de gewelven met hun kunstwerken. De derde dimensie, de vloer, blijft altijd wat onderbelicht.¹ Dit is onterecht, want de prachtige zerkenvloer is sfeer- en beeldbepalend voor het interieur. Als we, bij voorbeeld, gotische kerken in Duitsland bezoeken, merken we het verschil: daar zijn de zerken vrijwel altijd verwijderd. Ze zijn tegen de zijwanden geplaatst, soms ook in de buitenmuur gemetseld en dus aan verwerking blootgesteld, of geheel verdwenen. Een saaie sfeerloze vloer is er voor in de plaats gekomen.

Als we wat te weten willen komen over de zerken in de Walburgiskerk, moeten we teruggaan naar 1937.² Grafmonumenten als kunstobject hebben kennelijk niet de aandacht die ze vaak wel verdienen. Men leest eens een naam, doet wat *graveyard arithmetic* hoe oud iemand is geworden en daar blijft het meestal bij. Toch zijn er veel kunsthistorische elementen op zerken die het geheel zeer boeiend kunnen maken.

Praalgraf

Nu wil ik in dit artikel geen aandacht aan de vloermonumenten besteden maar aan een ander soort grafmonument: het praalgraf in de kerk dat ook nooit veel aandacht gekregen heeft. Het betreft het wandgraf voor Evert van Heeckeren en zijn echtgenote Maria Torck in de meest oostelijk gelegen kapel aan de zuidzijde (afb. 1).

De kapel heeft aan de oorspronkelijke altaarkant een middeleeuwse muurschildering van de zogeheten Gregoriusmis. Voor de reformatie stond daar het altaar voor de vier kerkvaders Augustinus, Ambrosius, Hiëronymus en Gregorius, voor wie een vicarie werd ingesteld in 1435.³ De ingang naar de librije was voor 1706 in deze kapel; ten behoeve van het grafmonument is de deur toen dichtgemetseld en is de ingang verplaatst naar de kapel ten westen hiervan.⁴ De kapel wordt afgesloten door een smeedijzeren hek uit de

Afb 1 Het wandgraf voor Evert van Heeckeren en Maria Torck

periode van het praalgraf. De toegang tot de kapel is op een originele en onzichtbare manier opgelost: een van de spijlen kan opgelicht worden. De beschrijvingen van dit wandgraf in diverse publicaties tot op heden zijn summier, vrijwel eensluidend, met wat aandacht voor heraldiek en de inscriptie. Een kunsthistorische interpretatie of analyse is er nooit van gemaakt.

De gememoreerden

Evert (Everard) van Heeckeren werd op 14 februari 1613 in Lochem gedoopt en overleed op 23 april 1680 in Zutphen. Hij was de enige zoon uit het tweede huwelijk van zijn vader Walraven met Walburg van Lynden; hij had twee halfzusters uit diens eerste huwelijk.

Maria Torck was de enige dochter van Lubbert Torck en Jacoba van Arnhem; zij werd in 1622 geboren in Wageningen en overleed in Zutphen op 21 februari 1690. De invloedrijke Lubbert Adolf Torck van Rosendaal was haar oom. Het echtpaar Van Heeckeren-Torck kreeg elf kinderen, tien zoons en één dochter. Twee zoons stierven jong, vier zoons sneuvelden tijdens diverse

krijgshandelingen. Alle huidige Van Heeckerens stammen af van deze Evert van Heeckeren en Maria Torck.⁵ Naast de Nettelhorst bij Lochem en Enghuizen bij Hummelo bezaten zij de Hof van Heeckeren aan de Kuiperstraat in de stad Zutphen. Men woonde 's zomers buiten en 's winters in de stad. De meeste kinderen uit het gezin Van Heeckeren werden in Zutphen geboren. De drie gevels van Kuiperstraat nummer 9, 11 en 13 zijn rond 1670 verbouwd; dat is tijdens de periode dat dit echtpaar daar woonde. Het huis bestaat nog vrijwel geheel. Enghuizen werd door Everts vader Walraven voor hem gekocht in 1636. Het huis de Nettelhorst was sinds 1465 familiebezit. Van deze beide laatstgenoemde huizen is vrijwel niets meer over. Er rest nog een stukje ruïne van de Nettelhorst; de aanleg van het landgoed met lanen en grachten is nog wel grotendeels intact. Van het Enghuizen uit de zeventiende eeuw is niets meer te vinden. Het doorgeven binnen de familie Van Heeckeren van overheidsfuncties, zoals dat van landdrost, demonstreert exemplarisch het oligarchische systeem dat in de zeventiende en achttiende eeuw gangbaar was. Tussen 1626 en 1795 kwamen zes van de negen landdrosten uit het geslacht Van Heeckeren. (Het landdrostambt omvatte stad en ambt Groenlo, Doetinchem, richteramten Steenderen, Ruurlo, Hengelo, Zelhem en Hummelo. Een landdrost was de hoogste rechterlijke ambtenaar). Evert van Heeckeren werd in 1645 landdrost, daarnaast vervulde hij meer belangrijke overheidsfuncties. Na Everts dood in 1680 werd zijn oudste zoon Walraven landdrost. Deze overleed in 1701, waarna Jacob Schimmelpenninck van der Oye en Jacob van Lintelo tot de Marsch landdrost waren. De jongste zoon, Jacob Derk, werd landdrost van Zutphen in 1706, de significante datum voor het oprichten van het grafmonument. Hoezeer Jacob Derk aan familierepresentatie gehecht was, blijkt ook uit de terugkoop van Huis Ruurlo in 1727, dat hij beschouwde als de *Stammsitz* van de Van Heeckerens; hij liet er de familiewapens van hemzelf en zijn vrouw op aanbrengen. Ook Jacob Derks zoon Frans Jan was landdrost van het graafschap.

Het monument

De vroegste vermelding van het monument van Van Heeckeren komt voor in de *Tegenwoordige Staat*: 'Voorts ziet men hier,

boven de Grafkelder van den oudadelyken Huize der Heckerens, eene fraaye marmeren Graftombe, versierd met de Borstbeelden van Everhard van Hekeren, Heer van Netelhorst [sic] en Enghuizen en Landdrost des Graafschaps Zutphen en Maria Torck deszelfs Gemaalin. Onder deze beelden, zyn twee schreiende Kindertjes, met omgekeerde en uitgebluschte Toortsen uitgehouwen, en in het midden, een' Feniks, uit zyne assche herleevende. Laager ziet men doodshoofden, zandloopers en dergelyke zinnebeelden van de Kortheid en brosheid des Menschelyken Levens. Rondsom zyn de zestien adelyke Kwartieren der Geslagten van Hekeren en Torck verbeeld. Dit alles verthoont zig van wit, op een grond van zwart en geel marmer.'⁶ Het monument is in 1706 opgericht door de twee nog in leven zijnde kinderen van het echtpaar, zestien jaar na de dood van Maria Torck. Haar echtgenoot, Evert van Heeckeren, was in 1680 overleden. De twee kinderen die in 1706 nog in leven waren en dus de opdracht tot het vervaardigen van het grafmonument moeten hebben gegeven, waren Jacob Derk (1665-1749) en zijn zuster Walburg (1656-1721). Het monument is dus geruime tijd na de dood van de overledenen opgericht.

Er kunnen vier of vijf elementen aan de meeste grafmonumenten uit de barok onderscheiden worden: de maker, een uitbeelding van de gememoreerde, de architectuur, de tekst en de heraldiek. Deze volgorde zal ik hieronder hanteren. De tegenwoordige praktijk bij het beschrijven van beeldhouwwerken gaat uit van het werk zelf, dat wil zeggen dat rechts voor de beschouwer links is.

De maker

De beeldhouwer of ontwerper van het monument is helaas (nog) niet te achterhalen. Van Heeckeren van de Heest zegt daar zelf over in een brief van 7 augustus 1898: '... de onderzoekingen naar bewijzen en de oudste registers van begraven of bijzeten tot nu toe te vergeefs zijn te vinden, zoo wel in het Kerkelijk als gemeente Archief.'⁷ Van vóór 1750 zijn er geen begraafboeken van de kerk bewaard gebleven. In de registers van na 1750 komen volgens W. van Heeckeren van Kell 57 familieleden voor die in diverse grafkelders begraven zijn, van wie 14 in de grafkelder bij de tombe.⁸ Zowel de gegevens betreffende de begrafenissen als eventuele rekeningen of opdrachten voor het grafmonument zijn dus niet bewaard gebleven. In Zutphen was het gebruikelijk dat hooggeplaatste personen 'met de

stadsroeden begraven' werden; hiervan zijn wel gegevens bekend voor wat betreft twee zonen van het echtpaar Van Heeckeren-Torck: Gerrit in 1695 en Jacob Derk in 1749, maar voor Evert van Heeckeren en Maria Torck zelf ontbreken deze gegevens.⁹

Hoewel de maker onbekend is, kunnen we wel wat vergelijkingen maken met soortgelijke wandgraven uit die tijd. In de eerste plaats valt het dubbele portretmedaillon van de gememoreerden in Zutphen op (afb. 2).

Afb. 2 Het (dubbele) portretmedaillon van het echtpaar Van Heeckeren-Torck

Medaillons met één portret op grafmonumenten komen in ons land voor vanaf circa 1660, bij voorbeeld in de Hooglandse Kerk in Leiden en de Oude Kerk in Amsterdam. In Oost-Nederland zijn ze zeldzaam. Er bevindt zich in de N.H. kerk in Wijhe een wandgraf met het portret van Coenraad Willem van Dedem (1644-1714), door de Utrechtse beeldhouwer Jan Mast, die eveneens het monument uit 1707 aan de noordzijde van dezelfde kerk heeft gemaakt, ditmaal met een portretbuste voor Transisalanus Adolf van Voorst. Jan Mast was dus in deze contreien werkzaam in dezelfde periode waarin het monument voor Van Heeckeren tot stand kwam. Het is niet uit te sluiten dat hij ook de vervaardiger van het monument in Zutphen is, maar waarschijnlijk is dat niet. Voor zover bekend signeerde Mast zijn grafmonumenten, maar het wandgraf voor Van Heeckeren is niet gesigneerd. Ook wijkt de uitwerking van de beeldhouwkundige elementen in Zutphen af van wat Mast heeft vervaardigd, vooral wat de putti en de portretten betreft.¹⁰ Nu wil het geval dat er niet veel bekende beeldhouwers in 1706 actief waren; in Zutphen zelf waren geen kunstenaars

werkzaam die dit soort monumenten vervaardigden. Beeldhouwers zoals Johannes Ebbelaer, Johannes Blommendael en Pieter van der Plas waren net overleden of met hun laatste werk bezig; de volgende generatie met namen als Nicolaas Seunties, Jan Baptist Xavery, Jacob Cressant en Ignatius van Logteren was nog te jong om in 1706 dit werk gemaakt te kunnen hebben.

Uitbeelding van de gememoreerden

Wandgraven met portretten of ligbeelden voor echtparen zijn zeldzaam in deze tijd. De fraaie exemplaren van de hand van Rombout Verhulst in Midwolde (1664-1669) en Katwijk (1663) en van de hand van Joannes Bossier (of Johan Bouchier) in de St. Servaaskerk (1669) in Maastricht zijn uitzonderlijk. Voor zover is na te gaan is een dubbel medaillonportret even zeldzaam in Nederland. Alleen in Zeeland bevinden zich nog twee monumenten met portretmedaillons van echtparen en wel in Burgh (van de hand van Johannes Blommendael uit 1701) en in Aagtekerke (van de hand van Rombout Verhulst uit 1669). De zeldzaamheid laat zich waarschijnlijk verklaren door het feit dat het de echtgenote was die een monument voor haar man oprichtte en zij zichzelf daarbij niet liet afbeelden. Maar ook als het de kinderen of de erfgenamen waren die het initiatief namen bleef de echtgenote meestal 'buiten beeld'. In Zeeland staan de echtparen afgebeeld op afzonderlijke medaillons, in Aagtekerke betreft het zelfs drie aparte portretten: het echtpaar met hun dochter.¹¹ De vorm van het twee-in-één portret in Zutphen lijkt dus uniek te zijn. We kunnen misschien een bevestiging van het sterke karakter van Maria Torck zien in het gegeven dat zij in opdracht van haar kinderen is afgebeeld. Zij wordt omschreven als 'heerszuchtige vrouw ..... en men haar den bijnaam van Mevrouw Driebeen gegeven had'.¹² De portretten zijn duidelijk gebaseerd op nog bestaande olieverfportretten van Evert van Heeckeren en Maria Torck (afb. 3 en 4).¹³

Afb. 3 Evert van Heeckeren (olieverf)

De vrouw staat heraldisch links, zoals gebruikelijk; het is de minder belangrijke plaats. De marmeren portretten zijn wat geïdealiseerd en voorzien van gedrapeerde, klassieke kleding. Hierbij is de kunstenaar afgeweken van de olieverfportretten die tot zijn voorbeeld dienden, de eigentijdse kleding op de portretten is aangepast aan de classicistische stijl.

De architectuur

Het wandgraf is tegenwoordig aangebracht tegen een zwart, geschilderd doek.¹⁴ Het is opgebouwd uit een vooruitspringende middenpartij met twee zijvleugels. De totale hoogte is 400 cm en de breedte is 305 cm. De meeste elementen zijn vervaardigd van wit met grijsgeaderd marmer en zwart marmer (noir de Mazy). Het rechthoekige onderste deel van het monument springt in het midden iets verder naar voren en staat op een plint met een zwartmarmeren middenplaat, waar een gedrapeerde doek opgebonden met een gestrikte kwast van afhangt. Op de hoekpunten staan twee gelauwerde schedels met gekruiste beenderen daarachter. Tussen de schedels bevindt zich een plint met acanthusbladmotieven. Daarboven, op een lijst, zitten aan weerskanten van een kleine tekstplaat twee treurende putti. De putti hebben beide een omgekeerde, gedoofde toorts in de hand. Boven op de tekstplaat zien we een feniks oprijzen uit een gevlochten, vlamme korf. Daar boven bevinden zich de portretmedaillons van het echtpaar, die één geheel vormen, omringd door lauriertakken en een opgeknoopte doek.

Afb. 4 Maria Torck (olieverf)

Deze doek hangt af van een bovenlijst met een kwartronde bekroning, waarbinnen zich centraal een ovaal bloemmotief met uitstekende papaverbollen bevindt. Het hoogste punt van het monument wordt gevormd door een klassieke vaas met een vrouwenhoofd. Het middendeel wordt omlijst door twee maal acht kwartierwapens met als hoogste element de twee afzonderlijke, gekroonde familiewapens. Onder deze twee hoofdwapens zijn in laagrelief aan weerskanten een paardenschedel geflankeerd door beenderen aangebracht. De zijvleugels zijn aan de bovenkant voorzien van een gelijksoortig gedrapeerde doek als het middendeel met op de bovenste hoekpunten elk een (beschadigde) olielamp. Op gelijke hoogte als de schedels staan op de uiterste hoeken zandlopers. Twee rechthoekige zwartmarmeren platen bevatten de inscriptie.

Alle iconografische elementen, zoals de gedoofde toortsen, de papaverbollen, de schedels en de zandlopers, verwijzen naar de vergankelijkheid van het aardse bestaan en rouw; acanthusbladeren zijn een symbool voor de eeuwigheid van de ziel. De feniks die uit de as herrijst, is een voorstelling die niet zo vaak voorkomt op grafmonumenten. In de christelijke iconografie, vooral gebruikt op pre-reformatorische grafmonumenten, verwijst hij naar de herrijzenis. In dit geval zal hij echter in de eerste plaats verwijzen naar de voortzetting van

het geslacht Van Heeckeren en wel specifiek naar een van de oprichters van het monument, Jacob Derk. In de zeventiende-eeuwse schilderkunst was de feniks emblematisch voor 'de vader sterft, maar de zoon leeft voort'. 1706, het jaar waarin het grafmonument tot stand kwam, was het jaar waarin hij landdrost van Zutphen werd en het was wellicht een opportuun moment om zijn ouders, met name zijn vader, met een gedenkteken te eren en stad en land te herinneren aan zijn illustere voorgelacht, dat al drie landdrosten had voortgebracht. Zijn zuster Walburg woonde in die tijd op het huis Batinge bij Dwingeloo in Drente; in 1706 was zij weduwe van haar eerste echtgenoot.

De tekst

De tekst op het monument is in het Latijn gesteld en wel in Romeinse kapitalen. Deze letters zijn gemakkelijker leesbaar dan het daarvoor gebruikte gotische schrift. Langere inscripties en een betere belettering wijzen op een hoger alfabetisme onder de bevolking. Teksten staan vrijwel altijd in de onderste zone van een grafmonument, werden meestal ingebeiteld en met een contrasterende kleur voorzien, dit alles voor de betere leesbaarheid.¹⁵ Het gebruik van Latijn lijkt wat tegenstrijdig: de tekst is immers bedoeld om door iedereen gelezen en begrepen te worden. Zoals gebruikelijk loven de oprichters het voorgelacht door hun belangrijke functies of heldendaden te noemen, niet alleen ter meerdere eer en glorie van die overledenen, maar het straalde niet in de laatste plaats ook op henzelf af. Als protestants monument in een openbare kerkelijke ruimte richt het zich in de eerste plaats tot de beschouwer, maar hoeveel mensen konden er rond 1700 Latijn lezen in Zutphen?

Het alfabetisme in Zutphen was hoog, maar in de achttiende eeuw gingen er slechts enkele tientallen leerlingen naar de Latijnse school.¹⁶ Alleen de hoogopgeleiden van de bevolking konden de in het Latijn gestelde teksten op grafmonumenten begrijpen, en dat is tot op heden eigenlijk nauwelijks veranderd. Kort na de reformatie werden teksten op grafmonumenten soms in het Nederlands gesteld, maar in het begin van de achttiende eeuw was dit weer volop in het Latijn. De reden was dat de aristocratie door het gebruik van Latijn en veel heraldiek zich wilde distantieren van niet-adellijke personen. Zo

zijn de inscripties op de monumenten voor de zeehelden vaak deels in het Nederlands gesteld. Voor dit dilemma tussen tekstbegrip en een elitaire houding bestond geen oplossing. Onder hoger geschoolde kerktoeristen werd het ontcijferen van Latijnse teksten zelfs een hobby in de negentiende eeuw. De tekst op het Van Heeckerenmonument is nog bescheiden van omvang, vaak zijn de inscripties in het begin van de achttiende eeuw veel langer.

De heraldiek

Heraldisch rechts staat in vergulde kapitalen op zwart marmer de volgende tekst:

D.O.M./EVERHARDO/LIBERO.BARONI/
VAN/HEECKEREN/TOPARCHAE/IN/
NETELHORST/ENGHVISEN/ET/
BARLHAM ETC./COMIT. ZVTPHAN:/
SATRAPAE/ET/MARIAE/LIBERAE:
BARON/TORCK/PARENTIBVS/OPTIMIS
/HOC/MONVMENTVM/L.M./POSVERVNT/
LIBERI/OBSEQVENTISSIMI/ANNO/ MDCCVI

De vertaling luidt als volgt: Aan de opperste grootste God. Voor Everhard, baron Van Heeckeren, heer van Nettelhorst, Enghuizen, Barlham enz., landdrost van de graafschap Zutphen en Maria barones Torck, hun beste ouders, hebben hun gehoorzame, treurende en rouwende kinderen dit gedenkteken in 1706 opgericht.

L.M. is waarschijnlijk *lugentes moerentes* – 'bedroefde, rouwende', hoewel *libens merito* – 'gaarne en met reden' ook zou passen.

Heraldisch links staat de volgende tekst:

S.V./MONVMENTVM/QVOD VIDES/EST/
LIBER: BARONVM/VAN/HEECKEREN./
FAMILAE/LONGA IMAGINVM/SERIE/
ILLVSTRISIMAE/ET/DE PATRIA/
OPTIME MERITAE/DEDIT/COMIT:
ZVTPHAN:/SATRAPAS IV/REIPVBLICAE/
MAGISTRATVS/ET/ADREGES ET
PRINCIPES/LEGATOS./EXERCITVI/DVCES/
QVORVMPLVRIMI/PROPATRIAPVGNANTES
/CECIDERVNT

Hiervan is de vertaling: S.V. = *Siste viator*.

'Wandelaar, sta stil.' Het gedenkteken dat u hier ziet, is van de baronnen Van Heeckeren, een familie door een lange rij van voorouders beroemd en die zich voor het vaderland hoogst verdienstelijk heeft gemaakt, zij schonk aan het graafschap Zutphen vier landdrosten, magistraten bij de Staten en gezanten bij koningen en vorsten, aanvoerders van het leger, van wie er

verscheidene, strijdend voor het vaderland, gevallen zijn.

Deze tekst wijst dus als het ware postuum een nog grotere glorie aan de familie toe: de derde (zoon Walraven) en vierde (zoon Jacob Derk) landdrost werden benoemd na Everts overlijden en ook het gezantschap van oudste zoon Walraven was na diens tijd.

Tussen de putti bevindt zich de tekst: VIVIT/POST FUNERA/VIRTUS, dit is: 'de deugd leeft na de dood'.

Op de banderollen onder de wapenschilden staat van boven naar beneden met zwart ingeverfde kapitalen, heraldisch rechts: Heeckeren, Linden, Erp, Amstel, Hacfort, Besten, Veen, Isendoorn. De wapenschilden hebben de volgende afbeeldingen: Heeckeren, een kruis; Linden, een kruis; Erp, een geblokt schuinkruis; Amstel, schuinkruis, geschaakt; Hacfort, doorsneden; Besten, schuinbalk met drie ringen; Veen, doorsneden met drie parallellogrammen; Isendoorn, doorsneden en drie vairpalen.

Heraldisch links staan de volgende namen onder de wapenschilden: Torck, Arnhem, Sallant, Ittersum, Wittenhost [sic], Speulde (hier heeft vroeger abusievelijk Bommel gestaan), Stepraet, Mulert.¹⁷ De wapenschilden hebben de volgende afbeeldingen: Torck, doorsneden met onderin zeven ruiten; Arnhem, adelaar; Sallant, klimmende bok; Ittersum, drie ezelskoppen; Wittenhorst, twee dwarsbalken; Speulde, een geharnaste arm met vuist; Stepraet, leeuw met kleine blokjes; Mulert, drie kepers.¹⁸

Restauratiegeschiedenis

Het monument zal destijds zo'n 3000 à 4000 gulden gekost hebben, wat omgerekend naar huidige euro's ongeveer €75.000 is.

Op 5 januari 1796 beval het Provinciaal College 'de wapenborden of schilden van de graftomben der families Van Heeckeren en Van der Capellen in de St. Walburg te Zutphen te verwijderen. Gelukkig, dat de familie Van Heeckeren, dat vandalisme voorziende, nog bij tijds, het schoone grafmonument heeft laten wegnemen'.¹⁹ De tombe is in 1817 teruggeplaatst, de elf takken van de Van Heeckerens droegen elk f 33,19.6 bij in de totale kosten van f 373,13.2.²⁰ In 1900 bleek dat de tombe aan restauratie toe was. Het

monument is in 1901 geheel uit elkaar genomen en op kosten van de familie gerestaureerd door de firma Van Bruggen, timmerman en metselaar. Begin februari 1903 was het werk klaar en bij die gelegenheid werd 'eene oude onnauwkeurigheid' verbeterd: de vervanging van de naam Bommel door Speulde bij de wapens.²¹ De kosten bedroegen dit keer f 428 en werden door zeven partijen van de familie gedeeld.

Siste viator, wellicht staan we weer even stil bij dit fraaie barokmonument in de Walburgiskerk, niet meer zozeer vanwege de illustere familie, zoals oorspronkelijk de bedoeling was, maar vanwege de kunsthistorische betekenis.

c.c.coppee@hetnet.nl

Noten

¹ Zo ook in M. Groothedde e.a. (red.), *De Sint-Walburgiskerk in Zutphen*, Zutphen 1999.

² R.T. Muschart, 'Grafzerken in de St. Walburgskerk te Zutphen', *Bijdragen en Mededeelingen 'Gelre'*, XL (1937), 175-275. Zijn gegevens zijn gebaseerd op P.C. Bloys van Treslong Prins, 'Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in de kerken van Gelderland. Zutphen. Groote of St. Walburgskerk.', *De Wapenheraut* (1918), 501-512, 530-544. Zie ook H.M. Werner, 'Een en ander over de grafzerken in de Groote of St. Walburgskerk te Zutphen', *Gelderse Volks Almanak*, 57 (1891), 21-43. In 1883 is er per circulaire een voorstel gedaan, mede uit naam van L.A.F.H. en W.C.M.R. van Heeckeren, om tekeningen van de zerken te laten maken en deze 'te doen lithographeren' maar daar is niets van terechtgekomen.

³ W.E. Smelt, *Het oud-archief van de gemeente Zutphen*, Utrecht 1941, reg. Nr. 616.

⁴ K. O. Meinsma, *Middeleeuwse Bibliotheken*, proefschrift Amsterdam 1902, 219.

⁵ Zie voor meer achtergrondinformatie H.J. Hiddink, *De Nettelhorst*, Borne 1991.

⁶ *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, Derde deel, Gelderland, Amsterdam 1741, 359.

Latere vermeldingen geven een vrijwel identieke tekst, P.J. Entrop, J.J. van Hasselt, *Geographische beschrijving van Gelderland*, Amsterdam 1772, 213, 214; J. Gimberg, 'Zutphensche opschriften uit vorige eeuwen', *Bijdragen en Mededeelingen 'Gelre'*, II (1899), 275-277.

---

⁷ [W.C.M.R.] van Heeckeren van de Heest (1830-1907) in een brief aan W. van Heeckeren van Kell (1815-1914). Gelders Archief, Arnhem, Archief Huis Ruurlo, inv. nr. 285.

⁸ Lijst opgesteld door Willem van Heeckeren, zie noot 7.

⁹ H.H. Roëll, 'Naamlijst der te Zutphen met de stadsroeden begraven personen', *De Nederlandsche Leeuw*, 37 (1919), 277-283.

¹⁰ Zie mijn artikel in *Bulletin KNOB* 105 (2006), 172-192.

¹¹ Echtelieden sterven natuurlijk vrijwel nooit gelijktijdig, maar in Aagtekerke is dat wel het geval: zij stierven acht dagen na elkaar tijdens een pestepidemie.

¹² A.J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden*, vierde deel, Haarlem 1852, 99.

¹³ Het portret van Evert van Heeckeren van de hand van een onbekend kunstenaar is in het bezit van het Instituut Collectie Nederland en hangt op Kasteel Rosendael. Er bestaan drie kopieën van waarvan er twee in particulier bezit zijn. Op Rosendael hangt naast het portret van Evert van Heeckeren een portret waarvan men aangeeft dat het Maria Torck voorstelt, maar volgens het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie stelt dit portret Josina Agnes van Rechteren (1661-1752) voor. Dit schilderij is duidelijk niet het pendant gezien de afmetingen en de stijl. In de documentatie van het RKD bevinden zich wel de afbeeldingen van het juiste portret van Maria Torck, allebei kopieën naar het correcte pendant dat oorspronkelijk bij het portret van Evert van Heeckeren hoorde. Deze beide schilderijen bevinden zich in dezelfde particuliere collectie. Ook het Nederlands Adelsboek 84 (1994), 's Gravenhage 1995, 216, 217 geeft deze portretten.

¹⁴ De laatste restauratie van koor, kooromgang en Raadskapel vond plaats in 1997 en 1998. Toen is de gordijnachtige achtergrond met roede aangebracht door restauratieatelier Verhey in overleg met VBW architecten en RDMZ (nu RACM). Daarvoor was de achterwand een grijs/wit muurvlak.

¹⁵ C. Lawrence, *Flemish baroque commemorative monuments, 1566-1725*, New York 1981 (Diss. Chicago 1978), behandelt tekstkwesies uitgebreid.

¹⁶ W.Th.M. Frijhoff, *Geschiedenis van Zutphen*, Zutphen 1989, 99, 100, 131. Hij

---

noemt ook een lijst met gildeleden uit 1703 waaruit blijkt dat slechts 5.2% hun handtekening niet kon zetten. Tussen 1701-1725 kon 86% van de mannen en 67% van de vrouwen lezen en schrijven volgens de tabel over migratie.

¹⁷ [W.C.M.R.] van Heeckeren van de Heest aan Willem van Heeckeren in 1903, zie noot 7.

¹⁸ De Sint Walburgiskerk is in 1983 door de SKKN te Utrecht geïnventariseerd. Het Van Heeckerenmonument wordt nauwelijks besproken.

¹⁹ K. Lijndrajer, 'Patriotsche wedervergelding', *Bijdragen en Mededeelingen 'Gelre'* XIX (1916), 197.

²⁰ [W.C.M.R.] van Heeckeren aan Willem van Heeckeren in 1897, zie noot 7.

²¹ [W.C.M.R.] van Heeckeren aan Willem van Heeckeren in 1903, zie noot 7.